

JAROSŁAW NARĘKIEWICZ*

Uniwersytet Szczeciński

ROLA AZJATYCKICH KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIĘ W EKSPORCIE ŚWIATOWYM NA POCZĄTKU XXI WIEKU

Streszczenie

W strukturze handlu międzynarodowego na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zaszły dość duże przekształcenia, wśród których warto podkreślić wyraźny wzrost udziału krajów rozwijających się w eksporcie światowym. Stało się to możliwe przede wszystkim dzięki ekspansji handlowej krajów azjatyckich, będącej efektem zastosowania modelu rozwoju gospodarczego, w którym wzrost roli wymiany handlowej z zagranicą miał podstawowe znaczenie.

W artykule dokonano oceny przekształceń zachodzących w strukturze geograficznej handlu międzynarodowego w pierwszej dekadzie XXI wieku na tle ogólnych tendencji zachodzących w gospodarce światowej. W artykule położono szczególny nacisk na zmianę roli azjatyckich krajów rozwijających się – zarówno całej grupy, jak i wybranych państw.

Słowa kluczowe: azjatyckie kraje rozwijające się, handel międzynarodowy

Wprowadzenie

Pierwsze lata XXI wieku okazały się bardzo korzystne dla gospodarki światowej. Niestety, po okresie dobrej koniunktury w latach 2003–2007 kolejny

* Adres e-mail: joten@wneiz.pl.

rok przyniósł spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego. Globalny kryzys finansowy rozpoczął się jeszcze w drugiej połowie 2007 roku od załamania na rynku nieruchomości i pojawienia się poważnych zaburzeń w funkcjonowaniu instytucji finansowych w Stanach Zjednoczonych, a później w wielu innych krajach. Kryzys finansowy na przełomie lat 2008 i 2009 zaczął oddziaływać na realną sferę gospodarki, a to z kolei zmusiło rządy wielu państw do coraz silniejszego zaangażowania się w procesy gospodarcze. Działania te okazały się jednak niezbyt skuteczne i w 2009 roku nastąpił spadek PKB w skali całej gospodarki światowej. Wzrost światowej produkcji w latach 2010–2011 daje co prawda podstawy do umiarkowanego optymizmu, ale trudno obecnie uznać, że poważne problemy gospodarcze i finansowe zostały całkowicie przezwyciężone.

Przedstawione zjawiska nie mogły pozostać bez wpływu na handel międzynarodowy. Jak można było oczekiwać, w 2009 roku doszło do wyraźnego spadku obrotów handlu światowego. Nie potwierdziły się natomiast obawy związane z groźbą powrotu do protekcjonizmu w międzynarodowych stosunkach handlowych, a wprowadzenie w niektórych krajach dodatkowych barier handlowych miało stosunkowo niewielkie znaczenie.

W strukturze geograficznej handlu światowego na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zaszły dość poważne przekształcenia. Na szczególną uwagę zasługują dwa zjawiska – po pierwsze wyraźny wzrost udziału krajów rozwijających się w eksporcie światowym, po drugie ekspansja handlowa krajów azjatyckich, będąca efektem zastosowania odpowiedniego modelu rozwoju gospodarczego, w którym wzrost roli wymiany handlowej z zagranicą – najczęściej utożsamiany z wyborem strategii proeksportowej – odgrywał podstawowe znaczenie.

Celem artykułu jest próba oceny przekształceń zachodzących w strukturze geograficznej handlu międzynarodowego w pierwszej dekadzie XXI wieku na tle ogólnych tendencji zachodzących w gospodarce światowej. W artykule położono szczególny nacisk na zmianę roli azjatyckich krajów rozwijających się – zarówno całej grupy, jak i wybranych państw.

1. Sytuacja w handlu międzynarodowym w pierwszej dekadzie XXI wieku

Już pod koniec XX wieku można było zaobserwować znaczny wzrost obrotów handlu międzynarodowego. Wśród przyczyn, które doprowadziły do ekspansji handlu światowego, należy szczególnie wyróżnić liberalizację handlu międzynarodowego dokonaną dzięki działalności GATT/WTO, powstawanie coraz większej liczby ugrupowań integracyjnych, przyspieszenie postępu technicznego oraz zwiększenie aktywności korporacji transnarodowych. Początek XXI wieku nie był jednak najlepszy dla handlu światowego, ponieważ w 2001 roku światowy eksport w ujęciu wartościowym spadł w porównaniu z rokiem poprzednim o 4%¹. Sytuacja dość szybko jednak uległa poprawie i już w następnym roku eksport światowy wzrósł o 4,8%. Dzięki utrzymującemu się ożywieniu w gospodarce amerykańskiej i krajach należących do Unii Europejskiej, poprawie sytuacji gospodarczej w Japonii i wysokiej dynamice rozwoju azjatyckich krajów rozwijających się (przede wszystkim Chin), stosunkowo wysokie tempo wzrostu eksportu utrzymało się przez kilka kolejnych lat (2003–2007).

Jak już wspomniano, kryzys finansowo-gospodarczy przyniósł znaczne obniżenie tempa wzrostu gospodarki globalnej w 2008 roku, a w następnym roku nawet spadek wolumenu produkcji przemysłowej oraz PKB zarówno w skali całego świata (o 2,6%), jak i praktycznie wszystkich krajów wysoko rozwiniętych. W 2010 roku w gospodarce światowej doszło co prawda do odbudowy poziomu produkcji przemysłowej i inwestycji, ale z kolei w 2011 roku dynamika produkcji światowej dość znacznie osłabła². Obecnie nie sposób zatem z całą pewnością stwierdzić, że strukturalne zagrożenia finansowe, gospodarcze i polityczne, które przyczyniły się do wybuchu światowego kryzysu gospodarczego, zostały usunięte. Dodatkowo znacznie pogorszyła się sytuacja gospodarcza i stabilność finansowa strefy euro, a nawet pojawiło się zagrożenie niewypłacalności niektórych państw i ich wystąpienia z tego obszaru³.

¹ Por. *International Trade Statistics 2010*, WTO, Genewa 2010, s. 175.

² Według danych Światowej Organizacji Handlu (WTO) tempo wzrostu produktu globalnego w latach 2010 i 2011 wyniosło odpowiednio 3,8% i 2,4%. Por. *World Trade Report 2012*, WTO, Genewa 2012, s. 20.

³ Szerzej na temat sytuacji gospodarki światowej w latach 2010–2011, a także zagrożeń i prognoz na lata 2012–2013 w: *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010–2013*, IBRKK, Warszawa 2012, s. 5–11.

Warto podkreślić, że 2009 rok okazał się wyjątkowo niekorzystny również dla handlu międzynarodowego. Wolumen eksportu światowego obniżył się o 12,0%, a jego wartość aż o 23%. W następnym, 2010 roku sytuacja się jednak poprawiła, a światowy eksport wyraźnie wzrósł zarówno w ujęciu wolumenowym, jak i wartościowym (odpowiednio o 13,8% i 22%). Wyniki osiągnięte w 2011 roku nie wyglądają już tak imponująco, ponieważ światowy eksport w ujęciu realnym wzrósł tylko o 5,0%, a nominalnym – o 19,0%⁴. Prognozy WTO na 2012 rok również nie dają podstaw do nadmiernego optymizmu, gdyż oczekiwany jest wzrost światowego eksportu w ujęciu realnym zaledwie o 3,7%⁵.

Tabela 1. Światowy eksport towarów według głównych grup krajów w latach 2000–2011

Wyszczególnienie	2000	2003	2005	2008	2009	2010	2011
	Świat						
Eksport (mld USD)	6448	7562	10502	16124	12526	15258	18197
Dynamika eksportu (ceny bieżące, 2000 = 100)	100,0	117,3	162,8	249,9	194,2	236,4	282,1
Dynamika eksportu (ceny stałe; 2000 = 100)	100,0	110,8	130,5	154,6	134,3	152,9	161,8
Kraje rozwinięte							
Eksport (mld USD)	4238	4909	6335	9094	7056	8220	9559
Dynamika eksportu (ceny bieżące, 2000 = 100)	100,0	115,8	149,5	214,6	166,5	194,0	225,6
Dynamika eksportu (ceny stałe; 2000 = 100)	100,0	104,9	119,7	138,5	117,5	133,1	139,9
Kraje rozwijające się							
Eksport (mld USD)	2056	2446	3604	6291	4991	6419	7815
Dynamika eksportu (ceny bieżące, 2000 = 100)	100,0	118,9	185,0	306,0	242,7	312,1	380,1
Dynamika eksportu (ceny stałe; 2000 = 100)	100,0	122,8	155,9	193,6	174,8	201,7	215,8
Kraje transformacji gospodarczej							
Eksport (mld USD)	154	207	363	740	479	618	824
Dynamika eksportu (ceny bieżące, 2000 = 100)	100,0	134,0	234,9	476,3	307,6	397,5	530,8
Dynamika eksportu (ceny stałe, 2000 = 100)	100,0	126,6	140,8	164,4	140,7	156,9	166,3

Źródło: baza danych statystycznych UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org> (30.08.2012).

⁴ Por. *World Trade Report 2012...*, s. 20–22.

⁵ Por. *World Trade 2011, Prospects for 2012*, Press Release, WTO, 12 kwietnia 2012.

Dopiero w 2011 roku łączna wartość światowego eksportu przekroczyła poziom sprzed kryzysu (tab. 1). Warto zauważyć, że jedynie w wypadku krajów rozwijających się stało się to możliwe już rok wcześniej. W latach 2008–2011 eksport tej grupy państw zwiększył się z 6 291 do 7 815 mld USD (wzrost o 24,2%), podczas gdy krajów wysoko rozwiniętych – z 9 092 do 9 559 mld USD (wzrost o 5,1%), a krajów transformacji gospodarczej – z 740 do 824 mld USD (wzrost o 11,4%). Widać więc, że choć kryzys zaszkodził krajom rozwijającym się, to jednak przynajmniej pod względem wyników w eksporcie zniosły go one znacznie lepiej niż kraje rozwinięte gospodarczo i kraje transformacji gospodarczej⁶.

Za godne uwagi można również uznać, że w latach 2000–2011 eksport krajów rozwijających się cechował się bardzo wysoką dynamiką, w ujęciu realnym znacznie wyższą niż pozostałe grupy krajów⁷.

Tabela 2. Udział głównych grup krajów w handlu światowym w latach 2000–2011 (%)

Grupa krajów	2000	2001	2003	2005	2007	2009	2011
	Eksport						
Kraje rozwinięte	65,7	66,4	64,9	60,3	58,4	56,3	52,5
Kraje rozwijające się	31,9	31,1	32,3	36,2	37,7	39,8	42,9
Kraje transformacji gospodarczej	2,4	2,5	2,7	3,5	3,9	3,8	4,5
Świat ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Import							
Kraje rozwinięte	69,6	69,5	68,6	65,8	63,5	60,0	56,7
Kraje rozwijające się	28,8	28,6	29,2	31,7	33,2	36,8	39,8
Kraje transformacji gospodarczej	1,6	1,9	2,2	2,5	3,3	3,2	3,5
Świat ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: jak pod tab. 1.

Od zakończenia drugiej wojny światowej do początku XXI wieku w strukturze światowych obrotów towarowych w układzie regionów ekonomicznych w zasadzie nie zachodziły poważniejsze zmiany. Przez cały czas dominującą rolę odgrywały kraje rozwinięte gospodarczo, które eksportowały (i nadal eks-

⁶ W artykule wykorzystano podział krajów (gospodarek) na trzy główne grupy (regiony ekonomiczne), stosowany przez Konferencję Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD). Podział krajów rozwijających się na poszczególne kategorie oraz regiony geograficzne także jest zgodny z klasyfikacją UNCTAD.

⁷ Uwzględniając natomiast dynamikę eksportu w cenach bieżących, w latach 2000–2011 kraje transformacji gospodarczej wypadają lepiej od krajów rozwijających się, przede wszystkim względu na bardziej korzystne relacje cenowe, do czego przyczynił się boom surowcowy.

portują) przede wszystkim wyroby o wysokim stopniu przetworzenia. W poszczególnych latach przypadało na nie od 60% do 70% światowego eksportu⁸. W pierwszej dekadzie XXI wieku, a zwłaszcza od 2003 roku udział tej grupy krajów stopniowo się obniżał, przy czym w 2011 roku wynosił już tylko 52,5% (tab. 2). Drugą ważną grupę stanowiły kraje rozwijające się, z których większość (początkowo z wyjątkiem krajów nowo uprzemysłowionych, a w późniejszym okresie także Chin) specjalizowała się w eksporcie surowcowo-rolnym. Do 2000 roku ich udział kształtował się w przedziale 25–30%, ale w latach następnych zaczął szybko rosnąć (kosztem krajów rozwiniętych) osiągając w 2011 roku prawie 43%.

Po stronie importu kraje rozwijające się również znacznie poprawiły swoją pozycję, choć w tym przypadku ich dystans do krajów rozwiniętych pozostał nieco większy. Warto w tym miejscu zauważyć, że w ujęciu łącznym kraje rozwijające się odnotowują dodatnie saldo swoich obrotów handlowych, przy czym w niektórych przypadkach jego wysokość jest dość znaczna (np. w przypadku Chin w 2011 r. wyniosła 156 mld USD).

Stosunkowo niewielkie znaczenie w handlu międzynarodowym mają kraje transformacji gospodarczej, wśród których niewątpliwie główną rolę odgrywała Rosja. W latach 2000–2011 udział tej grupy w eksporcie światowym wykazywał jednak tendencję rosnącą (z 2,4% do 4,5%).

2. Pozycja azjatyckich krajów rozwijających się w eksporcie światowym

W ujęciu geograficznym spośród krajów i regionów zaliczanych do rozwijających się niewątpliwie najważniejszą rolę odgrywają kraje azjatyckie (tab. 3). Ich udział w eksporcie światowym w 2011 roku wyniósł aż 33,5%, podczas gdy na kraje rozwijające się z regionu Ameryki przypało 6%, a na kraje afrykańskie – tylko 3,3%. Warto podkreślić, że w latach 2000–2011 jedynie azjatyckie kraje rozwijające się odnotowały istotny wzrost udziału w eksporcie światowym

⁸ Por. m.in. J. Narętkiewicz, *Międzynarodowe obroty towarowe*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin 2007, s. 59–60.

(prawie o 10 pkt proc.)⁹. Wzrost znaczenia krajów rozwijających się w handlu światowym dokonał się więc praktycznie tylko dzięki krajom leżącym w Azji.

Azjatyckie kraje rozwijające się stanowią grupę dość silnie zróżnicowaną wewnątrz, podobnie zresztą jak wszystkie kraje rozwijające się. W literaturze przedmiotu funkcjonują bardzo różne klasyfikacje i podziały krajów rozwijających się na poszczególne grupy i kategorie. Przykładowo w ujęciu geograficznym azjatyckie kraje rozwijające się można podzielić na następujące regiony: Azja Wschodnia, Azja Południowa, Azja Południowo-Wschodnia i Azja Zachodnia. W dalszych rozważaniach do celów analitycznych bardziej zasadne wydaje się jednak zastosowanie podziału na inne grupy krajów (kategorie). Zostały one wyodrębnione ze względu na zbliżony poziom rozwoju ekonomicznego i podobną strukturę gospodarki, co z kolei wpływa w znacznej mierze na możliwości wzrostu eksportu i przekształcenia w jego strukturze.

Tabela 3. Kraje rozwijające się w eksporcie światowym w latach 2000–2011 (%)

Wyszczególnienie	2000	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Kraje rozwijające się, w tym:	31,9	31,1	32,3	36,2	37,7	39,8	42,9
Azja	23,8	23,1	24,8	27,6	28,9	31,1	33,5
Ameryka	5,7	5,7	5,1	5,6	5,6	5,6	6,0
Afryka	2,3	2,3	2,4	3,0	3,1	3,2	3,3
Oceania	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Źródło: jak pod tab. 1.

Wspólną cechą krajów nowo uprzemysłowionych jest utrzymujące się w dłuższym okresie wysokie tempo wzrostu gospodarczego oraz konsekwentna realizacja przyjętej strategii rozwoju, w znacznej mierze dzięki ingerencji państwa. Strategia ta opierała się początkowo na substytucji importu, a później na ekspansji eksportowej (strategia proeksportowa). Kraje nowo uprzemysłowione charakteryzują się dzięki temu stosunkowo dużym udziałem wyrobów przemysłu przetwórczego (zwłaszcza towarów o wysokim stopniu przetworzenia) w eksporcie. Dzielą się one na kraje zaliczane do pierwszej generacji (Korea Południowa, Singapur, Hongkong i Tajwan) i kraje drugiej generacji (Indone-

⁹ Przyrost wystąpił także we wcześniejszych latach, ale nie był aż tak znaczny. Przykładowo w ciągu dwudziestu lat (1980–2000) udział azjatyckich krajów rozwijających się w eksporcie światowym wzrósł o niespełna 6 pkt proc.

zja, Malezja, Filipiny i Tajlandia). Ich udział w eksporcie światowym w latach 2000–2011 był dość stabilny i wynosił około 12,5–14,5% (tab. 4).

Kraje naftowe łączy z kolei fakt, że posiadają bardzo duże zasoby ropy naftowej i gazu ziemnego, czyli surowców odgrywających kluczową rolę w funkcjonowaniu gospodarki światowej¹⁰. Eksport paliw stanowi podstawowe źródło wpływów dewizowych tych krajów, a ich rozwój gospodarczy i znaczenie w handlu międzynarodowym są w znacznym stopniu uzależnione od zmian cen ropy naftowej i gazu ziemnego na rynku międzynarodowym. Udział azjatyckich krajów naftowych w eksporcie światowym w omawianym okresie wprawdzie wzrósł (z 3,4% do 6%), ale w porównaniu z krajami nowo uprzemysłowionymi nadal pozostaje wyraźnie niższy.

W 1971 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych oficjalnie wyodrębniła z krajów rozwijających się kraje najslabiej rozwinięte. Włączenie do tej grupy uzależnione jest od spełnienia przez dany kraj kryteriów (mierników) zacofania społeczno-gospodarczego. Z 48 krajów najslabiej rozwiniętych (stan na koniec 2011 r.) tylko osiem znajduje się w Azji. Ze względu jednak na ich marginalny udział w handlu światowym (zaledwie 0,3% w 2011 r.), zostaną one pominięte w dalszych rozważaniach.

Tabela 4. Udział azjatyckich krajów rozwijających się w eksporcie światowym w latach 2000–2011 (%)

Kraj lub grupa krajów	2000	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Azjatyckie kraje rozwijające się, w tym:	23,8	23,1	24,8	27,6	28,9	31,1	33,5
Chiny	3,9	4,3	5,8	7,3	8,7	9,6	10,4
Indie	0,7	0,7	0,8	0,9	1,1	1,3	1,6
kraje nowo uprzemysłowione ^a	14,5	13,4	13,2	13,1	12,6	12,9	13,2
kraje naftowe ^b	3,4	3,1	3,3	4,4	4,8	5,1	6,1
kraje najslabiej rozwinięte ^c	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3

^a Korea Południowa, Singapur, Hongkong, Tajwan (pierwsza generacja) oraz Tajlandia, Indonezja, Malezja, Filipiny (druga generacja).

^b Arabia Saudyjska, Irak, Iran, Katar, Kuwejt, Oman, Zjednoczone Emiraty Arabskie.

^c Afganistan, Bangladesz, Bhutan, Jemen, Kambodża, Laos, Myanmar (Birma), Nepal.

Źródło: jak pod tab. 1.

¹⁰ W literaturze polskiej nadal stosowany jest termin „kraje naftowe” („kraje eksportujące ropę naftową”), choć w zasadzie, zgodnie z terminologią UNCTAD, są to eksporterzy ropy naftowej i gazu ziemnego (ang. *major petroleum and gas exporters*).

Chiny i Indie, podobnie jak niektóre inne duże pod względem skali gospodarki i liczby ludności kraje rozwijające się (np. Brazylia), stanowią we współczesnej gospodarce światowej lokomotywy wzrostu gospodarczego. W ostatnich kilkunastu latach to przede wszystkim jednak Chiny należy zaliczyć do głównych ośrodków rozwoju światowego handlu. Stało się to możliwe dzięki otwieraniu chińskiej gospodarki i niezwyklej intensyfikacji kontaktów handlowych z zagranicą¹¹. Od 2009 roku kraj ten jest największym eksporterem na świecie, a przecież jeszcze w 1996 roku w ogóle nie znajdował się w pierwszej dziesiątce. W latach 2000–2011 udział Chin w światowym wywozie zwiększył się prawie trzykrotnie (z 3,9% do 10,4%)¹². Godny podkreślenia wydaje się także wyraźny wzrost udziału Indii (z 0,7% do 1,6%), choć ich znaczenie – w porównaniu z Chinami – jest już wyraźnie mniejsze.

3. Struktura eksportu azjatyckich krajów rozwijających się

W strukturze towarowej eksportu azjatyckich krajów rozwijających się, podobnie jak w całym handlu światowym, od wielu lat najważniejszą rolę odgrywają wyroby przemysłu przetwórczego. Co prawda w latach 2000–2011 ich udział w eksporcie obniżył się z 73,6% do 67,3% (tab. 5), ale podobne zjawisko wystąpiło w całym światowym eksporcie. Wiązało się to w znacznej mierze z nowymi relacjami cen towarów i znacznie szybszym wzrostem cen dóbr podstawowych (surowców i żywności) niż wyrobów przetworzonych. To z kolei przyczyniło się do przekształceń w strukturze handlu międzynarodowego zarówno w ujęciu towarowym, jak i geograficznym¹³.

¹¹ Chińską (własną) drogę rozwoju uznaje się w literaturze za czwartą generację modeli rozwoju gospodarek Azji Wschodniej (po wzorcowym, reprezentowanym przez Japonię, oraz modelach rozwoju grupy krajów nowo uprzemysłowionych pierwszej i drugiej generacji); por. E. Oziewicz, *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, s. 67–68.

¹² Wzrost ten dokonał się w pewnej mierze kosztem innych krajów azjatyckich; szerzej D. Greenaway, A. Mahabir, C. Milner, *Has China Displaced Other Asian Countries' Exports?*, University of Nottingham, lipiec 2006.

¹³ Szerzej J. Dudziński, *Niektóre skutki procesu globalizacji gospodarki światowej w sferze ruchu cen w handlu międzynarodowym*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania nr 23, Szczecin 2011.

Tabela 5. Struktura towarowa eksportu azjatyckich krajów rozwijających się w latach 2000–2011 (%)

Kraj lub grupa krajów	Produkty rolne ^a	Surowce mineralne ^b	Wyroby przetworzone ^c
	2000		
Azjatyckie kraje rozwijające się, w tym:	5,73	19,88	73,65
Chiny	6,57	5,23	87,98
Indie	14,05	22,53	61,43
kraje nowo uprzemysłowione	5,09	7,57	86,54
kraje naftowe	1,76	87,19	10,16
	2005		
Azjatyckie kraje rozwijające się, w tym:	4,84	22,21	72,19
Chiny	3,76	4,32	91,70
Indie	10,23	30,28	58,35
kraje nowo uprzemysłowione	4,86	10,12	83,98
kraje naftowe	1,63	84,85	12,66
	2011		
Azjatyckie kraje rozwijające się, w tym:	5,90	25,96	67,33
Chiny	3,40	3,30	93,16
Indie	11,35	34,99	53,66
kraje nowo uprzemysłowione	7,35	16,42	74,37
kraje naftowe	2,01	84,55	13,32

^a SITC 0 + 1 + 2 – (27+28) + 4.

^b SITC 27 + 28 + 3 + 68 + 667 + 971.

^c SITC 5 + 6 + 7 + 8 – (667 + 68).

Źródło: jak pod tab. 1, obliczenia własne.

Spośród badanych krajów azjatyckich najwyższy odsetek wyrobów przemysłu przetwórczego w eksporcie odnotowują Chiny. W przypadku tego kraju wzrósł on w latach 2000–2011 z blisko 88% do ponad 93%, czyli o pięć pkt proc. Za interesujące można uznać, że dla krajów nowo uprzemysłowionych, które przecież tradycyjnie już specjalizują się w eksporcie wyrobów przetworzonych, odsetek ten jest niższy i nawet wykazuje tendencję spadkową (z 86,5% w 2000 r. do 74,3% w 2011 r.). Zjawisku temu towarzyszył wzrost znaczenia w wywozie tej grupy krajów surowców mineralnych, a głównie paliw. Wynika to między innymi z tego, że niektóre z krajów nowo uprzemysłowionych, choć nie są zaliczane do krajów naftowych (np. Indonezja), są również liczącymi się eksporterami ropy naftowej.

Tabela 6. Wskaźniki dynamiki cen^a wybranych azjatyckich krajów rozwijających się w latach 2000–2011 (2000 =100; na bazie USD)

Wyszczególnienie	2000	2001	2003	2005	2007	2009	2011
	Azjatyckie kraje rozwijające się						
Ceny eksportowe	100,0	93,8	95,2	112,9	126,7	127,7	156,9
Ceny importowe	100,0	94,8	97,9	114,4	129,0	132,1	163,7
<i>Terms of trade</i>	100,0	98,4	97,2	96,7	98,2	96,7	95,9
Chiny							
Ceny eksportowe	100,0	97,9	97,8	101,9	106,7	110,6	120,1
Ceny importowe	100,0	95,7	99,3	116,9	130,9	136,9	164,3
<i>Terms of trade</i>	100,0	102,3	98,5	87,2	81,5	80,3	73,1
Indie							
Ceny eksportowe	100,0	94,3	103,9	130,3	157,9	159,3	239,1
Ceny importowe	100,0	96,4	107,9	123,9	138,3	121,0	175,7
<i>Terms of trade</i>	100,0	97,8	96,2	105,1	114,2	131,7	136,1
Kraje nowo uprzemysłowione							
Ceny eksportowe	100,0	91,9	90,2	99,1	106,1	104,3	125,0
Ceny importowe	100,0	93,5	94,4	109,2	121,6	123,2	152,1
<i>Terms of trade</i>	100,0	98,3	95,5	90,7	87,2	84,7	82,2
Kraje naftowe							
Ceny eksportowe	100,0	95,1	108,1	184,8	253,0	231,0	348,3
Ceny importowe	100,0	98,6	102,6	117,9	134,9	144,9	170,3
<i>Terms of trade</i>	100,0	96,4	105,4	156,7	187,5	159,4	204,6

^a Wskaźniki *unit value* na bazie USD.

Źródło: jak pod tab. 1.

Zupełnie odmiennie przedstawia się natomiast struktura eksportu krajów naftowych, ponieważ dominują w niej surowce mineralne, a wśród nich przede wszystkim ropa naftowa i gaz ziemny. Przypada na nie bowiem aż 85% wywozu tej grupy krajów. Z uwagi na dość nietypową strukturę eksportu za interesujący przypadek można uznać Indie. Kraj ten eksportuje wyroby przetworzone, na które w latach 2000–2011 przypadało około 50–60% udziału w łącznym eksporcie, ale w dużej mierze również dobra podstawowe (surowce i żywność). Może to oznaczać brak wyraźnej specjalizacji eksportowej.

Na przekształcenia w strukturze eksportu niewątpliwie miały wpływ, o czym już wspomniano, zmiany relacji cenowych, które w latach 2000–2011 nie były dla azjatyckich krajów rozwijających się zbyt korzystne (tab. 6). Szczególnie niekorzystnie wskaźniki *terms of trade* kształtowały się dla Chin oraz krajów nowo uprzemysłowionych. Lepiej wypadają pod tym względem Indie, a zdecydowanie najlepiej kraje naftowe, co wynika oczywiście z bardzo dużego wzrostu cen paliw.

Wzrost udziału w eksporcie światowym Chin, czemu towarzyszyła poprawa struktury towarowej eksportu, był możliwy, mimo względnie niskiej dynamiki cen eksportowych, dzięki znacznemu zwiększeniu wolumenu wywozu¹⁴. W 2011 roku wskaźnik dynamiki wolumenu eksportu wyniósł aż 638 (rok 2000 = 100). Krajom nowo uprzemysłowionym w podobnych warunkach nie udało się z kolei poprawić swojej pozycji w eksporcie światowym ze względu na znacznie niższy, bo tylko dwukrotny, wzrost wolumenu wywozu.

Inaczej wygląda sytuacja krajów naftowych. Odnotowały one najwyższe tempo wzrostu cen eksportowych, co przy nawet stosunkowo niewielkim przyroście wolumenu (w 2011 r. wskaźnik dynamiki wyniósł tylko 146) zdecydowało o wzroście znaczenia tej grupy krajów w handlu światowym.

Podsumowanie

W pierwszej dekadzie XXI wieku rola krajów rozwijających się w handlu międzynarodowym stopniowo rosła. Stało się to możliwe jednak przede wszystkim dzięki ekspansji eksportowej krajów azjatyckich, ponieważ na gospodarkę tego regionu przypada obecnie prawie 80% eksportu wszystkich krajów rozwijających się. Tendencja ta nie uległa odwróceniu w okresie globalnego kryzysu gospodarczego. Azjatyckie kraje rozwijające się, podobnie jak praktycznie wszystkie gospodarki, odczuły jego skutki, a obroty realizowane przez nie ze swoimi partnerami w 2009 roku wyraźnie spadły. Spadek ten nie był jednak aż tak głęboki jak w przypadku krajów rozwiniętych i krajów transformacji gospodarczej, a ponadto już w 2010 roku udało im się ponownie osiągnąć dobre wyniki w eksporcie i przekroczyć jego poziom sprzed kryzysu.

Wiele wskazuje na to, że w najbliższej przyszłości kraje rozwijające się Azji będą odgrywać w handlu światowym coraz większą rolę, zwłaszcza że tak potężne gospodarki jak Chiny i Indie zdołały utrzymać wysokie tempo wzrostu gospodarczego, a ich znaczenie w gospodarce światowej rośnie (także w wymiarze politycznym).

¹⁴ Szerzej na ten temat przyczyn zróżnicowania dynamiki wartości eksportu w: J. Dudziński, *Cena i wolumen jako czynniki eksportu krajów i regionów*, w: *Konkurencyjność w handlu międzynarodowym – czynniki i uwarunkowania*, red. M. Kaszuba, M. Maciejewski, S. Wydymus, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2008.

Przyczyn sukcesu azjatyckich krajów rozwijających się należy upatrywać w modelu rozwoju gospodarczego, w którym otwarcie na wymianę z zagranicą odgrywa decydującą rolę. Nie bez znaczenia jest również specjalizacja większości z nich w eksporcie wyrobów przetworzonych i to o coraz wyższym stopniu przetworzenia. Warto podkreślić, że największy wzrost udziału w eksporcie światowym odnotowały Chiny, dla których relacje cen kształtowały się zdecydowanie najmniej korzystnie, a w dalszej kolejności także Indie. Krajom nowo uprzemysłowionym z kolei udało się w zasadzie utrzymać swoją pozycję, mimo względnie niskiego tempa wzrostu cen eksportowanych przez nie wyrobów.

Literatura

- Dudziński J., *Cena i wolumen jako czynniki eksportu krajów i regionów*, w: *Konkurencyjność w handlu międzynarodowym – czynniki i uwarunkowania*, red. M. Kaszuba, M. Maciejewski, S. Wydymus, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2008.
- Dudziński J., *Niektóre skutki procesu globalizacji gospodarki światowej w sferze ruchu cen w handlu międzynarodowym*, *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania* nr 23, Szczecin 2011.
- Greenaway D., Mahabir A., Milner C., *Has China Displaced Other Asian Countries' Exports?*, University of Nottingham, lipiec 2006.
- International Trade Statistics 2010*, WTO, Genewa 2010.
- Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010–2013*, IBRKK, Warszawa 2012.
- Narękwicz J., *Międzynarodowe obroty towarowe*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin 2007.
- Oziewicz E., *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.
- World Trade 2011, Prospects for 2012*, Press Release, WTO, 12 kwietnia 2012.
- World Trade Report 2012*, WTO, Genewa 2012.

THE ROLE OF ASIAN DEVELOPING COUNTRIES IN THE GLOBAL EXPORT AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Summary

International trade has been recently undergoing major structural changes, the rising share of developing countries in the world export being one of the most important ones. It is related mostly to the expansion of Asian countries in the global trade, following the employment of an appropriate model of economic growth which relies mostly on foreign trade.

The aim of the paper is to make an attempt to evaluate the transformations in the geographical structure of international trade in the first decade of the 21st century in the light of the global economic trends. The paper emphasise the changing role of developing Asia both as a region and at the level of selected individual countries.

Keywords: Asian developing countries, international trade

Translated by Jarosław Narętkiewicz